

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Is de Bijbel duidelijk over homoseksuele relaties?

Er blijft binnen schriftgetrouwe kerken discussie over homofilie. Bij de Generale Synode van Amersfoort ligt een verzoek om een studiedeputaatschap. Deputaten Huwelijk & Echtscheiding krijgen de kritiek dat hun benadering bij een toepassing op homofilie verkeerd zou aflopen. De christelijke gereformeerde kerken zoeken helderheid rond een tolerant beleid in de kerk van Zwolle.

A.L.Th. de Bruijne ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - A.L.Th. de Bruijne Is de Bijbel duidelijk over homoseksuele relaties?	665
<i>Meditatief</i> - E.A. de Boer De zeven kandelaars	669
<i>Wandelen met God</i> - B. Luiten Geloof is een middel	670
<i>Uit de kerken</i>	671
<i>Van de synode</i> - P. Niemeijer Afscheid van prof.dr. J.A. Meijer Welkom mevrouw drs. J.J. Oosterhuis-Den Otter	672 675
<i>Evangelisatie en zending</i> - M. de Vries Allah, is dat God?	677
<i>Synode-impressies</i> - L.E. Leeftink Amersfoort ligt in het oosten	681
<i>Lied van de week</i> - E.C. Luth Maak muziek voor God de Vader	683

In verschillende gemeenten bestaan protocollen die onder voorwaarden het samenleven van homofiele gemeenteleden regelen. En onlangs bood in het Gereformeerd kerkblad voor het 'midden' en 'zuiden' (58/11, 28 mei 2005, 2) ds. H.J. Messelink een beleidskader aan. In twee artikelen ga ik in op twee punten die volgens mij in de huidige situatie belangrijk zijn. Hoe kun je als kerk vandaag over homoseksuele relaties een overtuigende bijbelse boodschap uitzenden? En welke positieve zin kan het hebben als christenen homofiel of lesbisch zijn?

Platgeslagen

Het gesprek over de vraag wat de Bijbel leert rond homofilie stagneert. Zowel voor- als tegenstanders van homoseksuele relaties hebben al zo vaak op hetzelfde aambeeld gehamerd dat de argumenten inmiddels platgeslagen zijn. Ik vind dat een gevaarlijke situatie. Want zo ontstaat het idee dat de Bijbel op dit punt niet zo duidelijk is. Zeggen de bekende teksten rond homofilie misschien toch niet wat wij altijd dachten? Dat dringt ook zomaar door in het pastoraat. Als pastor erken je: het is ook een moeilijk probleem, je *kunt* de bijbelteksten inderdaad verschillend uitleggen en veel verder dan nu *komen* wij niet. Zo groeit een soort scepsis en

geef je bij voorbaat krediet aan een andere conclusie. Het wordt dan een brug te ver om eenduidig een bijbelse weg te wijzen. Uiteindelijk zullen wij steeds minder samen staan voor één bepaalde lijn. Ik kan het niet bewijzen, maar toch heb ik het gevoel dat er rond homofilie onder orthodoxe christenen een geleidelijke verschuiving in gang gezet is.

Symptoom

Is dat erg? In ieder geval niet erger dan andere verzwakkingen in inzicht of levensstijl. Veel christenen hebben van 'homoseksualiteit' een soort extra afkeer. En de huidige verrechtsing en verharding in de samenleving werken die ook in de hand. Maar in het licht van de Bijbel concludeer ik dat Gods afschuw over egoïsme en oneerlijkheid in de omgang met geld en goed (genotzucht, zwart verdienen) of over het harde oordelen over elkaar in de kerk minstens even groot moet zijn als over relaties van homofielen die al worstelend kiezen voor een noodoplossing. Het wordt gauw schijnheilig om extra te focussen op bepaalde zonden, nota bene van mensen die meestal in grote nood verkeren, en intussen andere zonden (die vaak veel gemakkelijker te laten zouden zijn!) te bagatelliseren. Toch betekent dat natuurlijk niet dat wij een mogelijke verschuiving rond homofilie maar in een 'Eli-houding' over ons heen moeten laten komen. Want die verschuiving vormt een symptoom van diepere problemen. Wij zijn soms met ons gebruik van de Bijbel in de ethiek een beetje vastgelopen. En wij hebben het christelijke leven ontbonden in een serie losse beslissingen op grond van directe bijbelteksten. Het kader eromheen dat ons vooral richting wijst, hebben wij daarbij soms uit het oog verloren. Maar als dat verandert, kan ook de boodschap rond homoseksualiteit overtuigender klinken. En dat is vandaag meer dan ooit nodig.

Niet atomistisch

Bij veel ethische onderwerpen zijn wij geneigd om naar bijbelteksten te zoeken die daar direct over gaan. Die leggen we zo goed mogelijk uit. We verbinden de resultaten met elkaar. En zo vinden we de bijbelse richting. Dat gebeurt ook bij homofilie. Maar die werkwijze vind ik om meerdere redenen minder passend. In de eerste plaats methodisch. De Bijbel wijst ons de weg voor heel ons leven, niet alleen voor die concrete onderwerpen waar de Bijbel rechtstreeks iets over zegt. Ook bij thema's waar de Bijbel niet direct over spreekt, geeft hij ons wel richting. Daaruit kun je leren dat dit richting wijzen in de Bijbel eerder begint en op iets diepers vastzit dan alleen dat er over concrete thema's concrete zaken gezegd worden. Ook als de Bijbel over bepaalde thema's wel iets zegt, moet je toch altijd eerst afsteken naar dit fundamentele niveau en niet doen of die concrete teksten, die altijd een selectie uit het geheel vormen, wel voldoende zijn. Daarom vind je de

weg die de Bijbel wijst rond homofilie ook niet als je alleen maar goed luistert naar alle directe teksten daarover.

Niet over hetzelfde?

Daar komt bij dat het ook iets 'toevalligs' heeft dat de Bijbel over bepaalde thema's iets zegt en over andere niets. Dat heeft ook te maken met het feit dat de Bijbel vertelt van de concrete geschiedenis van Gods werk in het midden van concrete mensen in een bepaalde tijd en onder bepaalde omstandigheden. Daardoor kan het soms lijken dat een bijbeltekst rechtstreeks gaat over een verschijnsel van vandaag, terwijl het bij nader inzien toch anders is. Zo zegt de Bijbel iets over 'rente ontvangen'. Maar bij nader inzien blijkt 'rente' in de tijd van de Bijbel niet hetzelfde te zijn geweest als rente vandaag. Kun je daarom vandaag niets leren van die teksten? Zeker wel. Maar dat werkt anders dan dat je altijd direct uit zo'n tekst kunt aflezen wat je vandaag moet doen. Ook rond homofilie moet je eerlijk de mogelijkheid overwegen dat de 'homofilie' die wij in de bijbeltekst tegenkomen niet hetzelfde is als de 'homofilie' van vandaag. Evenals ds. Messelink vind ik het begrijpelijk dat christenhomo's zichzelf niet direct herkennen in het beeld dat Paulus in Romeinen 1 van homoseksualiteit schetst. Want in Romeinen 1 heerst een atmosfeer van uitspattingen. Slaat dat op jou als je verlangt naar een vaste vriendschap met één partner? En de homo's uit Romeinen 1 hebben de natuurlijke omgang 'opgegeven'? Volgens een exegese die minstens te overwegen valt, betekent dit dat het eigenlijk hetero's waren die bewust kozen voor homoseksueel verkeer. Gaat dat over jou, als je als jongen van 17 tot je eigen schrik ontdekt dat je niet verliefd wordt op meisjes maar op jongens?

Niet willekeurig

Om nog een reden is het belangrijk om niet alleen te focussen op teksten die direct over homoseksualiteit spreken. Dat geeft zomaar de indruk dat Gods wil bestaat uit een reeks losse, wat willekeurige opdrachten. In het pastoraat wordt soms tegen homo's gezegd: "Waarom God dit wil, weet ik ook niet, ik zou je persoonlijk best een partner gunnen, maar het staat nu eenmaal in de Bijbel". Zo'n opmerking kun je waarderen omdat eruit blijkt dat we ook tegen ons gevoel in willen buigen voor de Bijbel. Maar het klinkt tegelijk machteloos en onovertuigend. Gods wil is uiteindelijk een eenheid. En op verreweg de meeste punten kun je vanuit het geheel van de Bijbel ook begrijpen of aanvoelen waarom God het van je vraagt. Gods wil past echt bij God zelf, bij zijn werk en bij hoe Hij ons als mensen bedoelde. Juist als je Gods wil in dat licht leert zien, ervaar je de overtuigingskracht. Wie wil overtuigen, moet meer doen dan losse morele conclusies trekken uit enkele directe bijbelteksten.

Een beeld van het geheel

Wat houdt dat 'meer' in? Op de een of andere manier moet je beginnen bij het geheel van de bijbelse boodschap. Iedere christen die zich op de Bijbel beroept, werkt bewust of onbewust vanuit een beeld van dat geheel. Dat beeld stuurt je schriftgebruik en verklaart soms dat mensen met dezelfde teksten verschillend uitkomen. Wij zijn met dit verschijnsel in de gereformeerde bijbeluitleg vanouds vertrouwd. Want wij leggen de Bijbel uit in samenhang met onze belijdenis. Ook christenen die geen officiële belijdenis hebben, kunnen niet voorkomen dat in hun omgang met de Bijbel hun centrale geloofsovertuigingen altijd een sturende rol vervullen. Je belijdenis verwoordt je beeld van het geheel van de bijbelse openbaring. Iets dergelijks speelt op een toegespitste manier ook als je de bijbel gebruikt in de ethiek. Daarin werkt bewust of onbewust je 'ethische belijdenis' door. Waar gaat het God om met onze levensstijl en ethiek? Welke richting wijst de Bijbel ons?

Laatste traject

Sommigen zien de *liefde* als beeld van dat geheel. Wat niet past bij de liefde, zeggen zij (soms onbewust), kan niet goed zijn. Anderen werken vanuit de gedachte dat God in zijn schepping wetmatigheden inbouwde, universele scheppingsordeningen. De Tien geboden vatten ze samen. Zelf denk ik dat je het moet zoeken in een samenvatting van het geheel van Gods werk zoals de Bijbel daarover vertelt. Daarin gaat het om de schepping, om Gods werk via Israël, om zijn redding in Christus en om zijn gang naar het komende koninkrijk. Daarvan vormen de persoon en het werk van Christus het hart. Dan zou je de ethische 'hoofdboodschap' bijvoorbeeld zo kunnen samenvatten: 'God vormt rond Jezus Christus de gemeenschap van het Nieuwe verbond, die Christus moet leren volgen op de weg via het kruis naar zijn nieuwe schepping'. God ging een lange route door de geschiedenis: van zijn schepping waarin de zonde inbrak, naar zijn koninkrijk. Christus brengt eindelijk dat koninkrijk dichtbij voor zondige mensen. Met het oog daarop verzamelt Hij zijn gemeente voor het beslissende laatste traject van Gods geschiedenis. Geborgen in Christus gaan wij achter Hem aan een weg van lijden naar heerlijkheid. Midden in de oude wereld vormt Hij ons in de levensstijl van straks, de stijl van het koninkrijk. In dat perspectief staan alle concrete geboden en verdere richtingwijzers voor vandaag die wij in de Bijbel vinden. Hier begint onze levensstijl en dit bepaalt al onze ethische beslissingen.

Huwelijk en seksualiteit

Al zou de Bijbel over een onderwerp niets zeggen, altijd moet ik de vraag leren stellen: welke

richting volgt op dit punt uit die ethische hoofdboodschap. Maar ook als de Bijbel over een onderwerp *wel* iets zegt, moet dat. Ook bij homofilie. Om deze hoofdrichting van Gods wil goed te betrekken op homofilie moet je haar eerst toepassen op het kader waarin homofilie staat: het kader van menselijke relatievorming en seksualiteit. Juist op dat punt gaat God een duidelijke weg door de geschiedenis.

Genesis 1 en 2 leren dat de polariteit van man en vrouw fundamenteel is voor de manier waarop God ons heeft geschapen en ook voor het ontstaan van de basisrelatie van het huwelijk: man en vrouw zijn ertoe bestemd om samen een verbond te sluiten en daarbinnen helemaal één te worden. Binnen dat kader staat ook de seksuele omgang als uiting van die eenheid.

Bij Christus wordt echter duidelijk dat Gods doel verder reikt. Dat verbond tussen man en vrouw staat op zijn beurt in dienst van de band tussen Christus en zijn gemeente. In het komende koninkrijk wordt het huwelijk daarin vervuld. Dat betekent dat ook de onderlinge seksuele omgang van man en vrouw daarin vervuld zal zijn. Seksuele omgang blijkt geen doel op zichzelf maar een middel. Het is een intense manier om liefde te communiceren en in het geven ervan tegelijk te ontvangen in een gezamenlijke ervaring van geluk en genot. Tegelijk zorgt juist dat voor de uitbreiding van de mensheid. Dat dit laatste aspect in het koninkrijk niet meer nodig is, spreekt voor zichzelf. Maar ook van dat eerste moeten wij aannemen dat het vervuld wordt in iets wat verder reikt. Zonder het speciale verbond tussen man en vrouw zullen wij in de band met Christus en met elkaar op een nieuwe manier liefde communiceren en samen volmaakt genieten en gelukkig zijn met Christus en elkaar in een diepgang die ons denken en ervaren van nu te boven gaat.

Relativering

Als het bovenstaande klopt, bewerkt de nadering van Gods koninkrijk een relativering van huwelijk en seksualiteit in de bestaande vorm. Het is niet langer alleen maar 'normaal' dat mannen en vrouwen trouwen en in dat kader de gave van de seksualiteit vieren. In 1 Kor. 7 zegt Paulus dat ook ongehuwd blijven voor christenen een 'normale' manier van leven is. En in Mat. 19 leert Christus ons dat je ter wille van het koninkrijk 'jezelf kunt snijden'. Daarmee zinspeelt Hij op een leven van seksuele onthouding. Van beide mogelijkheden vormt Jezus zelf het grote voorbeeld. Als je alleen maar kijkt in het licht van de schepping is ongehuwd blijven en je seksueel onthouden onnatuurlijk. Daarom voelt het vaak ook echt als een gemis. Maar in het licht van het koninkrijk ontdek je in die manier van leven ook een voorproef van de vervulling van huwelijk en seksualiteit die komt. Binnen de christelijke kerk horen huwelijk en ongehuwd zijn beiden royaal voor te komen en gelijk gewaardeerd te worden.

En zowel getrouwen als ongetrouwen moeten hun eerste vervulling leren zoeken in de band van liefde die wij samen met Christus hebben. Niet in de eerste plaats in een partnerrelatie. Ook via opvoeding en catechese moeten wij elkaar niet alleen vormen en voorbereiden met het oog op een vaste relatie maar ook met het oog op een ongehuwd leven.

Homoseksuele relatie

Deze toepassing van de ethische hoofdboodschap van de Bijbel werpt een helder licht op homoseksuele relatievorming. Voorzover het daarbij gaat om een variant die herinnert aan wat wezenlijk is voor de man-vrouw-relatie past deze niet bij Gods oorspronkelijke schepping van man en vrouw. Tegelijk past zij ook niet bij de vervulling in Gods komende koninkrijk. Want die brengt wel een relativisering van het huwelijk, maar dat is tegelijk een relativisering van seksuele omgang als zodanig. Het alternatief ligt dan ook niet in openheid voor min of meer vergelijkbare andere partnerrelaties maar in het afzien daarvan binnen het kader van de christelijke gemeenschap.

Homofilie is een van de vele gevolgen van de verstoring die de zondeval bracht in het leven van ons allemaal. En als mensen in eigen verantwoordelijkheid kiezen voor een homoseksuele relatie die min of meer afgeleid is van de man-vrouw-relatie, is dat zelf zonde. In de letterlijke betekenis van zonde: dan mis je Gods doel met het leven. Hierbij moeten volgens mij ook de lichamelijke kenmerken een grotere rol spelen dan vaak gebeurt. De moderne westerse cultuur heeft afstand genomen van elk denken op basis van een voorgegeven natuurlijke orde. Wij creëren als mensen zelf onze orde. Ook de geschapen structuur van het menselijke lichaam geldt voor velen niet langer als een grens. Maar als je God erkent als de Schepper moet je het risico van die denkwijze doorzien. Ook de geslachtsorganen van het mannelijke en vrouwelijke lichaam onderstrepen de bedoeling van de Schepper. Als Paulus in Romeinen 1 spreekt over 'natuurlijk' en 'tegennatuurlijk' denkt hij waarschijnlijk zelfs in de eerste plaats daaraan.

Om de vreugde

Nu heb ik twee aspecten laten liggen uit de ethische hoofdboodschap, zoals ik die formuleerde. De *gemeenschap* van het nieuwe verbond volgt Jezus op de weg van het *kruis*. Christus volgen kan alleen als je achter Hem aan je kruis op je neemt. Concreet betekent dat: jezelf helemaal inleveren bij Christus en je door Hem een vernieuwde identiteit laten geven. Dat is op het eerste gevoel een pijnlijke weg die tegen je diepste ik lijkt in te gaan. Hij maakt een eind aan je oude leven. Maar juist langs die route maakt Jezus door zijn Geest je leven nu en straks nieuw.

En dit kruisdragen is geen harde wet. Het is een aspect van de gemeenschap met Christus. En in de band met Christus ligt volgens de Bijbel en volgens de ervaring van elke echte christen een 'onuitsprekelijke blijdschap' (1 Petr. 1). De Bijbel zegt dat ook Jezus zelf om de vreugde die voor Hem lag, het kruis aanvaardde (Hebr. 12). Zo is het ook bij ons bedoeld. Je vindt in God je hoogste geluk. Jezus is de schat voor je hart. Hoe meer je in God je verzadiging zoekt, des te radicaler durf je nee te zeggen tegen het oude leven. Geen mens zal zijn kruis onder dwang op zich nemen, als een pure plicht die je logisch uit bijbelwoorden hebt afgeleid. Je wordt ertoe bereid als God je hoogste geluk werd en Jezus echt het leven van jouw leven is. Dan ontdek je hoe waar het is als Hij zegt: mijn juk is zacht (Mat. 11).

Verdoezelen

Bovendien geldt dit alles niet alleen voor homo's maar voor de kerk als geheel, voor de *gemeenschap* van het Nieuwe verbond. Het is zelfs *gevaarlijk* en *oneerlijk* om het speciaal toe te passen op homo's. We helpen elkaar niet met het volgende exegetische debat over de concrete 'homoteksten'. En ik zeg dat terwijl ik op grond van grondige recente studies van mening ben dat ook de exegese van de concrete teksten duidelijk maakt dat God homoseksuele relaties niet wil. We helpen elkaar daarom ook niet door sceptisch vast te stellen dat allemaal niet zo duidelijk ligt. We zullen het allermeest overtuigend zijn wanneer we binnen de gemeente ook zelf leven uit die ethische hoofdboodschap en vanuit de vreugde in Christus ons kruis op ons nemen. Zo kun je ook overtuigend die ethische hoofdboodschap toepassen op relatievorming en seksualiteit. Dan kan zij voor homo's niet anders betekenen dan een keus tegen een homoseksuele manier van leven. Dat is pijnlijk en geeft je het gevoel jezelf te moeten prijsgeven. Maar het is niet onbegrijpelijk. Het past bij Gods werk van schepping naar koninkrijk. En zelfs dat pijnlijke gevoel blijkt in het licht van die ethische hoofdboodschap *en van de doorgaande christelijke levensstijl* niet vreemd. Juist als je jezelf verliest, zul je je leven vinden (Mat. 16). Het zou schadelijk zijn als de kerk deze boodschap gaat verdoezelen of verzachten. Dat kan ons mee schuldig maken aan het oordeel over onze naasten. Het zou even verkeerd zijn deze boodschap vooral aan homo's voor te houden en er niet *allemaal* (opnieuw) uit te leven. Met de maat waarmee wij onze homo's meten, zal God ons meten. Zowel voor homo's als voor andere kerkleden is nieuwe overtuigingskracht met betrekking tot homoseksuele relatievorming vandaag broodnodig. Maar er is meer nodig. Daarover volgende week.

A.L.Th. de Bruijne is universitair docent ethiek aan de Theologische Universiteit te Kampen

De zeven fakkels

De heilige Geest in Openbaring (3)

‘Voor de troon brandden zeven vurige fakkels’ (Opb. 4:5)

E.A. de Boer ■

Met hoofdstuk 4 begint de eigenlijke openbaring. Wie naar het voorlezen luistert, heeft de groet al gehoord: ‘genade en vrede, ook van de zeven Geesten die voor Gods troon zijn’. De grote onthulling begint met een kijkje in de hemel. Of een visioen ook vergezichten oplevert! Johannes mag door een open deur de hemel binnengaan. Daar ziet hij de troon van God. En, onbeschrijfelijk mooi, God op zijn troon. Met een uitstraling zoals wij die alleen kennen als het licht op edelstenen weerkaatst. Maar het is geen verstild beeld dat we ademloos kunnen bewonderen. ‘Van de troon gingen bliksemschichten uit en donderslagen en groot geraas’ (4:5). Alsof de vonken van Gods toorn van de troon afspatten. Zoals toen de HERE neerdaalde en de berg Horeb tot zijn troon koos. Ook toen bliksemde de lucht en beefde de berg. Horen en zien vergaat ons bij zulke machtige natuurverschijnselen. Gods verschijning beneemt ons de adem.

Maar in één adem beschrijft de oude apostel wat hij verder ziet. Ook in relatie tot die troon van God. ‘Voor de troon brandden zeven vurige fakkels’. En meteen legt hij de lijn naar de groet van het begin: ‘dit zijn de zeven geesten van God’. Mochten we op aarde een zevental gouden lampenstandaards zien, in de hemel branden zeven toortsen. Het zijn fakkels die men in de hand neemt om licht te geven of licht te ontsteken. Om vuur te ontsteken. Het is het vuur van Gods heiligheid. Dat betekent: wij kunnen op aarde niet zonder het vuur van de Geest. Als Hij de lont niet zou aansteken is zelfs een gouden lampenstandaard een dof stuk metaal. Maar als er vuurtongen in ons zijn aangestoken, dan door de fakkel van de Geest! Dit vuur dat - als de braambos - niet verteert is zevenvoudig. Zo vol als alleen de Geest van God is. Had die andere Johannes, de doper met water, het al

niet van Jezus gezegd? ‘Hij zal jullie dopen met de heilige Geest en met vuur’ (Mt. 3:11). Dopen met, onderdompelen in de Geest - dat is geweldig. Maar dopen met vuur - dat is gevaarlijk, levensgevaarlijk. Hij is immers ook vuur komen werpen op de aarde.

Dat besef ik eens te meer als ik met de oude apostel meekijk en voor Gods troon een beeld van de Geest zie: ‘zeven vurige fakkels’, fakkels die branden en laaien. Een onuitblusbaar, een verterend vuur (Dt. 24:4; Hebr. 12:29). Dat houdt ook in dat de vlammen van de eerste Pinksterdag niet zo onschuldig zijn als ze lijken. Nee, zoals bliksemschichten uitgaan van de hemelstroon, zo spreekt ook de profetie van Pinksteren van bloed, vuur en rook op aarde (Hd. 2:19). Voor de grote dag van de HEER komt. De warmte van de Geest in een mensenhart is met dezelfde fakkel aangestoken.

Als het lam niet in de hemel, voor dezelfde troon Gods was opgetreden, zou de Geest alleen maar vuurgevaarlijk zijn. Zoals God een verterend vuur is voor wie Hem niet met eerbied en ontzag vereert. Dankzij het lam, die onze zonden op zich nam, kan Hij ook dopen met vuur. Zoals Hij op Pinksterdag deed. Vervolgens vormde de Heer voor zich gemeenten, in Israël en onder de volken. Hij zette lampen neer, niet onder de korenmaat, maar op een standaard: in dorpen en steden, op bergen en in dalen. Om het licht - dat is Jezus Christus zelf - in de wereld te laten schijnen. Als Hij, die de zeven geesten van God heeft, zich tot zijn gemeente richt, gaan ze wel luisteren (3:1). Met het beeld van de zeven vurige fakkels op het netvlies van het geloof.

Dr. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist

Geloof is een middel

wandelen met God

Wat is waar geloof?

Een doorsnee gemeentelid zal hierop het antwoord weten.

Desnoods midden in de nacht en met de ogen nog half dicht.

Waar geloof is een zeker weten en een vast vertrouwen, en zo.

Toch?

B. Luiten ■

Het is pure winst dat dit antwoord zo bekend is. De kerk koestert dit deel van haar belijdenis. Maar, zoals we al eerder zagen, overbekende passages gaan zo gemakkelijk een eigen leven leiden, los van de samenhang. Zo lijkt dit bekende catechismusantwoord volkomen toereikend te zijn. Wat zou er over geloof nog méér te zeggen zijn, dat niet in deze woorden is samengevat: zeker weten en vast vertrouwen?

Wel, laat ik een poging mogen wagen: geloof is een middel.

Middel

Wat is een middel? Een voorbeeld kan dat duidelijk maken.

Ik heb een vriend in Amsterdam.

En ik heb ook een auto. Die auto is het middel om bij mijn vriend te komen.

Stel, dat iemand mij vraagt: 'En, ben je nog in Amsterdam geweest?', zou het dan niet vreemd zijn als ik als antwoord gaf: 'Ik heb een goeie auto'?

Dat is helemaal geen antwoord. En ik maak het er ook niet beter op, als ik ga uitleggen dat het merk van mijn auto echt heel goed is, dat ik dat zeker weet. En dat ik er vast op vertrouw dat hij altijd start. De vraag is: heb ik ook in die auto geréden, ben ik bij mijn vriend geweest? Dáár wordt antwoord op verwacht!

Elke vergelijking heeft haar beperkingen, ik weet het. Zo ook deze. Maar als we ons richten op de kern van de zaak krijgen we oog voor een treffende overeenkomst. Geloof kan goed onderbouwd zijn, weldoortimmerd, in de vuurproef beproefd, vol vertrouwen, altijd bereid tot getuigen, en zo meer. Dan nòg is het slechts een middel om naar je Vriend toe te gaan, om Jezus Christus te omhelzen, en met Hem het leven te delen.

Ronduit belijden we dit in art. 22 van de NGB. Het geloof is een middel, *slechts* een middel, staat er bij herhaling. Maar in welke mate leeft dit?

Een vraag

Het is maar een vraag, waar ieder het zijne mee kan doen. Toch is het ook een vraag, waar we samen niet omheen kunnen.

In welke mate zijn we ons bewust, dat ons geloof slechts een middel is. Een middel om te wandelen met God?

In het gekozen voorbeeld is mijn vriend belangrijker dan mijn auto. Een antwoord, waarin mijn vriend niet genoemd wordt, is volstrekt onbevredigend, nietszeggend.

Maar hoe gaat dat in de praktijk van het gemeenteleven? Hoeveel tijd en aandacht wordt daar niet opgeslorpt door het controleren, bijstellen en poetsen van de auto (beeldspraak), ten koste van de aandacht voor de Vriend?

Daarmee wil niet gezegd zijn, dat de onderhoudsbeurten wel wat slordig uitgevoerd kunnen worden. Maar is de verhouding soms niet wat zoek? De gesprekken kunnen niet blijven hangen in en rondom het middel, als ze dat niveau al bereiken.

En welke vraag beheerst het huisbezoek? Over geloof is veel belangrijks te vragen en te zeggen, de tijd is er zomaar mee gevuld. Ik zou willen adviseren: vraag vooral naar de Vriend. Laat het gesprek over Hem gaan, over zijn plaats in het leven. Hoe je Hem waardeert als de Verzoener van je zonden. Hoe je naar Hem toegaat in gebed, en leert luisteren naar wat Hij zegt. Hoe je meer en meer mag ervaren dat je leven bij Hem begint, en wat je kunt verwach-

ten als Hij ook verder de leiding heeft. Hoe je je leven aan Hem toevertrouwt, in allerlei verschillende omstandigheden. Wat je voor Hem doet en voor Hem nalaat. Welke tegenkrachten er op je afkomen als je Hem belijdt. Enzofoorts. Als je zo'n gesprek weet te voeren met elkaar, blijkt intussen vanzelf of het geloof een beetje functioneert. Daar hoeft je dan niet eens meer apart naar te vragen. Maar je wordt er wel voor bewaard, dat je het geloof op zichzelf neemt en zó bespreekt. Want het is slechts een middel.

Dat is de vraag op huisbezoek. Bij wijze van voorbeeld, niet om het daartoe te beperken. Steeds meer ontdek ik, dat de eenheid van de gemeente in Christus is, en als ze niet in Hem is, dan is ze er niet. Als je de Verlosser niet leert kennen in elkaars leven, ben je niet één. Dan kun je wel in hetzelfde gemeenteboekje staan, en misschien wel meedoen aan dezelfde activiteiten, maar als de omgang niet meer inhoudt, ga je toch raar met elkaar om. Met het grootste gemak gaan dan allerlei kwesties overheersen. De gezangen bijvoorbeeld kunnen ons dan in de praktijk sterker verdelen dan Christus samenbindt. Hele gesprekken en tal van vergaderingen zijn daar intussen mee gevuld. Ik zeg niet, dat al die woorden over de gezangen tevergeefs zijn geweest. Het ware slechts te wensen, dat we over de Vriend zelf net zo gemakkelijk onze woorden weten te vinden.

Geen ander middel.

Nu is het geloof een aardig eind weggezet, zo lijkt het. Slechts een middel!

Zo staat het trouwens ook in zondag 7 HC.

Heel dat stoere, overbekende antwoord over waar geloof (v+a 21) staat in het kader van de opmerking, dat wij dóór waar geloof bij Christus worden ingelijfd (v+a 20). Over samenhang gesproken!

Voor het goede tegenwicht moet daarbij gezegd worden, al is het geloof slechts een middel, het is tevens *het enige middel* om met God in Christus verbonden te zijn.

Het kan geen kwaad dat in deze tijd te benadrukken. Er lijkt steeds meer aandacht te zijn voor het gevoel, ten koste van de gereformeerde leer. Ja, zo wordt er gezegd, want vroeger was het net andersom. Het zij zo. Als we samen maar duidelijk in de gaten hebben, als christenen van alle leeftijden, dat niemand op zijn gevoel naar Jezus toedrijft. Niemand haalt uit eigen ervaring of beleving te voorschijn, wie de Christus is. Hij wordt ons door God gegeven en bekendgemaakt, en er is geen andere manier om met Hem verbonden te zijn dan door Hem zorgvuldig te leren kennen in zijn Woord. Wie zich daar biddend op toelegt, zal ontdekken hoe het Woord nog steeds leeft en leven geeft.

Anderzijds: als je gevoel je zegt, dat je Jezus van harte liefhebt, dan kun je toch niet verdragen dat van Hem onware dingen worden ver-

kondigd? Dan gaat de leer, wie Hij is, je toch ter harte? Als Jezus bijvoorbeeld zijn bloed gegeven heeft óók voor de kinderen van de gelovigen, dan kun je toch niet op je eigen gevoel af zeggen: 'laat dat maar in het midden'? Wat is dat dan voor een gevoel?

Tal van christenen hebben zwaar geleden ter wille van hun geloof. Ze zijn geslagen en gemarteld. Die pijn ging dwars tegen hun gevoel in. Maar liever leden ze die kwelling, dan dat ze zouden moeten verdragen dat hun Heer en Heiland werd onteerd. In die zin was de zuivere leer voor hen heilig, als het enige middel om echt de Verlosser vast te houden. Als je de leer laat vertroebelen, verslapt je greep. Je leven wordt los, al bedoel je het allemaal nog zo goed.

Slotsom

Het geloof is *slechts* een middel. Jezus zelf is altijd méér. Hij verdient de centrale plaats in ons spreken en denken, en in heel ons kerk-zijn.

Het geloof is ook het *enige* middel. Het richt zich op heel Gods Woord, om zich met vertrouwen vast te houden aan alles wat God zegt.

Daar kan niets van af.

Uiteraard geeft dat laatste altijd spanning en strijd. Het Woord wordt weersproken, van buitenaf en van binnenuit. Dan moet de wacht worden betrokken.

Toch, hoeveel aandacht en energie dat ook vraagt, het zal van levensbelang zijn dat het middel nooit belangrijker wordt dan de Vriend. Als dat zou gebeuren, is de strijd al verloren en is het verval van de kerk alleen nog een kwestie van tijd.

Ds. B. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum

uit de kerken

Drogham, Vrouwenpolder en Broek op Langedijk - beroepen: kandidaat C. T. Basoski te Kampen.

Zwolle-Noord - beroepen: Jac. Ophoff te Roden

Hardenberg-Baalderveld - beroep aangenomen: R. Tigelaar te Emmeloord.

Bergen op Zoom - beroep aangenomen: G.J. Pruijssen te Pijnacker

Afscheid van prof. drs. J.A. Meijer

P. Niemeijer ■

Toespraak van de preses op de Generale Synode

Hooggeachte professor Meijer,

Op 22 april jl. besloot de synode u vanwege het bereiken van de emeritaatsgerechtigde leeftijd emeritaat te verlenen per 1 september 2005. Dat betekent voor u het einde van een langdurige verbintenis aan de school van de kerken. In 1969 werd u door deputaten-curatoren (met mandaat van de synode) benoemd tot tijdelijk docent voor het onderwijs in de klassieke talen in de propaedeuse. In 1972 volgde uw benoeming tot gewoon lector voor het geven van colleges nieuwtestamentisch Grieks, oudchristelijk Latijn en oudchristelijk Grieks. Ook werd u de verantwoordelijkheid toevertrouwd voor de vooropleiding. U inaugureerde als lector op 20 februari 1976, met een openbare les onder de titel: *Oecumenische taal*.¹⁾

In 1987 benoemde de synode van Spakenburg-Noord u tot buitengewoon hoogleraar op persoonlijke titel voor het geven van onderwijs in het nieuwtestamentisch Grieks, het hellenistisch en het oudchristelijk Grieks, alsmede het oudchristelijk Latijn. Je ziet het werkgebied door de jaren heen groeien. U inaugureerde op 7 december 1987 met een oratie over de Apologeten onder de titel: *Verantwoorde hoop*.²⁾

Wat ik tot dusver - enigszins plechtig - opsomde staat ver af van het gemiddelde kerklid. Vreemd is dat niet, want de vakken die u te doceren had, hebben alles te maken met de *wetenschappelijke* wijze waarop in Kampen theologie wordt bedreven. Daarvoor moet je de talen kennen waarin de Bijbel is geschreven en waarin veel literatuur uit de geschiedenis van de kerk geschreven is. Staat uw vakgebied ver af van de doorsnee gereformeerde, ik haast me eraan toe te voegen dat u daar geen vrede mee had. Niet alleen omdat u zelf ook gewoon kerklid bent en dat de hoogste waardigheid vindt binnen de kerk. Maar ook omdat u met uw werk juist dienstbaar wilde zijn aan dat waar iedere kerkganger mee te maken heeft en zelfs uit leeft: de verkondiging van het evangelie. U leerde de studenten het Woord van God te lezen in de grondtaal van het Nieuwe Testament, zodat er geprekeet kon worden vanuit het eigen Woord van de Here, en predikers niet gebonden waren aan wat anderen hen aanreikten. Die dienst aan de vrijheid en de voortgang van de prediking vond u het belangrijkste in uw taak. Het was en is uw stellige

overtuiging dat het evangelie verkondigd moet blijven worden. Die ketting mag niet breken, zo formuleerde u het zelf een keer! U zette zich daarom in voor werving en instroom van studenten. U wierf via uw PR-activiteiten - en die strekten zich verder uit dan Schooldag en schooldagkrant - om het hart van de kerken: die moesten dit werk blijven dragen in gebed en meelevens. En u gaf zich ook zelf aan de toegankelijkheid van de opleiding: door uw werk eerst in en later ten behoeve van de vooropleiding.

U wilde uw werk niet op grote afstand van de kerken doen. U zocht in uw werk juist heel nadrukkelijk de verbondenheid met het kerklid van vandaag. Dat hangt samen met uw wetenschapsopvatting. Wetenschap is voor u niet iets in een ivoren toren. Voor u is cruciaal de verbinding van wetenschap en geloof. Het geloof dat we samen delen in de kerk. U sloot zich daarin aan bij Augustinus die in zijn boekje over christelijke wetenschappelijke vorming (*de doctrina christiana*) daarover sterke dingen schreef. Een prediker moet maar niet leren de dingen mooi of hoogdravend te zeggen. Hij moet leren duidelijk te spreken, vanuit het Woord van God. Alle hermeneutiek en homiletiek dient plaats te vinden vanuit het geloofsvooordeel dat de Schrift het Woord van God is voor zijn volk. U sloot ook aan bij een voorganger van u: dr. R.J. Dam. Niet voor niets kreeg de door u opgebouwde studiezaal voor de vakken die u doceerde, *zijn* naam. U tekende dr. Dam in een spreekbeurt niet alleen in zijn vakbekwaamheid, maar ook in zijn liefde voor de HERE, voor de kerk en voor het vaderland. En u liet zien hoe voor hem vroomheid en betrokkenheid bij zijn leerlingen wezenlijk waren. In die lijn wist u zich te staan en wilde u ook werken. De eerstejaars, van wie u de mentor was en die u persoonlijk bezocht en begeleidde, leerden van u om aan vakbekwaamheid vroomheid te verbinden. U ging ze daarin heel nadrukkelijk voor. Zij leerden van u - meteen bij de poort van Kampen! - dat ons tegenover de Schrift eerbied en zorgvuldigheid past. Je moet maar niet lezen wat er zo ongeveer staat of wat je graag zou willen dat er staat of wat je denkt dat er staat of wat wel lekker vlot en aansprekend klinkt. Nee, je moet lezen wat er echt staat. U waakte over het primaat van de tekst!

Een derde punt waarop bleek dat u niet ver van het gemiddelde kerklid uw werk wilde doen, was de manier waarop u in spreekbeurten (m.n. op schooldagen), in artikelen en in krantenrecensies de vrucht van uw wetenschappelijk werk neerlegde. Dat deed u niet in hoogdravende, ontoegankelijke wetenschappelijke betogen, maar onderhoudend en vertellend. U schetste de zgn. kerkvaders in hun eigen context. U wees hun *gaven* én ook heel eerlijk hun *beperkingen* aan. En u liet nooit na om ze neer te zetten in hun (vaak ethische of spirituele) betekenis voor nu. Ik denk dat in dit schrijven voor kerkleden uw hart meer lag dan in het schrijven voor vakgenoten. Om maar eens wat te noemen:

U schreef over de zondag in de oude kerk. Over de Didachè met haar kort begrip van het christelijk leven, en haar richtlijnen voor de bediening van de sacramenten en de organisatie van het kerkelijk leven.

U liet ons meelesen in de oudste brief uit de na-apostolische kerkgeschiedenis, een brief van de ene zusterkerk aan de andere (de eerste brief van Clemens).

U informeerde ons over de oudste bewaard gebleven preek uit de na-apostolische tijd (de tweede brief van Clemens), die een doorlopende oproep tot dagelijkse bekering en tot een leven van dankbaarheid was. U pikte diezelfde preek nog een keer op in een referaat waarin u een pleidooi voerde voor een herkenbaar christelijk gezinsleven. U riep op om te 'leven met Christus in het gezin'. De kerk is niet blijer, schreef u, dan de gezinnen waaruit ze is opgebouwd. En wie zonde tegenover zijn kinderen geen zonde noemt, laat ze niet *vrij*, maar laat ze *vallen*.

U vertelde aan ons, mensen die leven in een tijd waarin grote woorden gerelativeerd en zelfs ongeoorloofd verklaard worden, over Ignatius en zijn staan voor de ene waarheid. Een waarheid die het waard is er je leven voor te geven. U liet ons zien hoe Irenaeus de gnostiek ontmaskerde en weerlegde: we moeten onszelf kennen in het licht van de Schrift, en dan zijn we geen god in het diepst van onze gedachten, maar ellendige mensen die niettemin het blijde eigendom mogen zijn van Jezus Christus, de vleesgeworden Zoon van God.

U schetste de ontwikkeling van de christenvervolgingen in het Romeinse rijk; u kwam op voor de eer van de martelaren. U liet zien hoe in een rijk met zoveel religies die allemaal getolereerd werden, de keizerverering gezien werd als het cement dat al die mensen in hun pluraliteit verenigen moest, en u maakte duidelijk hoe Gods kinderen aan die staatscultus niet mee mochten en konden doen. We hoorden van kerkleden die niettemin ontrouw werden en later tot inkeer kwamen. We hoorden van hen die Christus bleven belijden door alles heen. We hoorden van christenen die geen buiten de samenleving staande Brahmanen waren, maar wel vreemdelingen. Die niet geloofden in een neutrale staat,

maar die de duivel concreet aan het werk zagen en zich daarvan verre wilden houden.

U schilderde de kluizenaar en perfectionist Antonius en wierp ons terug op de vraag hoe wij als gereformeerden staan in een tijd ná kerkstrijd en in een wereld waarin we een christenplicht te vervullen hebben.³⁾

Van u konden wij horen wie de oudst bewaarde commentaar op de brieven van Paulus schreef: Marius Victorinus Afer.⁴⁾

U leerde ons over Augustinus, eerst kerkverlater, later wachter van de kerk tegen Manicheïsme, Donatisme en Pelagianisme; en u schetste hem als kind van God.

En in de derde druk van de *Christelijke Encyclopedie* die later dit jaar uitkomt, mogen wij bijdragen van u verwachten over de oude kerk. Kortom: u liet zien dat de kerkgeschiedenis zich niet beperkt tot Nederland en ook niet pas in 1517 is begonnen. En u toonde aan dat die kerkgeschiedenis uit een ver verleden toch ook onze geschiedenis is.

U deed uw werk in Kampen op een gebied waarop velen in de kerken niet thuis zijn of zomaar een oordeel kunnen geven. Wat zullen wij in deze kring zeggen over uw grammaticale onderwijs? Of over uw encyclopedische opstellen over de taal van het Nieuwe Testament en de talen van de oude kerk?⁵⁾ Dat is meer iets voor uw afscheid van de TU te gelegener tijd. Hier hecht ik eraan om erop te wijzen hoe u uw vakkennis inzette voor het vertalen en zo onder handbereik brengen van een aantal belangrijke documenten.

Een geschrift van Tertullianus over het bidden (de oudste bewaard gebleven monografie over het gebed en de oudste commentaar op het Onze Vader) werd voor een groot deel door u vertaald, terwijl een breed middenstuk werd samengevat.⁶⁾ U zette ons voor de spiegel: moeten wij niet met schaamte belijden dat ons gebedsleven vaak zo arm is, omdat we denken dat het alleen maar bidden van de vierde bede ook een gebed is?

U vertaalde de Oosterse belijdenis van het christelijk geloof die afkomstig was van de calvinistische (!) patriarch van de Grieks-orthodoxe kerk in Constantinopel Cyrillus Lukaris.⁷⁾ U verzorgde ook een Griekse editie van dit document die de grondslag kon zijn voor een Russische vertaling ervan.

En wij hopen de komende tijd nog een vertaling van uw hand te mogen ontvangen van Bullingers *Confessio Helvetica Posterior*, een van de belangrijkste belijdenisgeschriften uit de tijd van de Reformatie, nog altijd officieel in gebruik bij de Hongaarse gereformeerde kerken.

U stelde zich ook ten dienste van de kerken in actuele zaken. U waarschuwde ervoor geen aanvechtbare argumenten te gebruiken ter verdediging van de gereformeerde leer. Zo adviseerde u de synode van Heemse om de bewijstekst uit 1 Joh. 5:7 die in art. 9 NGB werd aangehaald (en die bekend staat onder de naam *Comma Johan-*

neum) te schrappen. U prikte een betoog lek waarin op verkeerde gronden werd opgekomen voor een gereformeerde doopbeschouwing.⁸⁾ En u waarschuwde ons ervoor dat we in Het Boek niet met een vertaling van de Bijbel maar met een parafrase ervan te maken hebben. Vakken-nis ingezet ter zuivere bewaring van de leer van de Schrift. Wij zijn de Here dankbaar voor de trouw aan en de liefde voor het Woord van God en de leer van de kerk die Hij u gaf.

U maakt zich nu op voor de slotfase van uw arbeid in Kampen. Het is aan de ene kant een ander Kampen dan waar u begon. U hebt in uw contacten met curatoren altijd aangegeven de cohesie binnen het docentencorps erg belangrijk te vinden. En ook de plaats en het imago van Kampen in de kerken. U hebt zich daar altijd voor ingezet. Over de mate waarin een en ander gestalte kreeg, had u wel eens uw vragen en zorgen. U dacht wel eens met heimwee terug aan het verleden (al was het ook toen niet altijd pais en vree). Des te dankbaarder zult ook u zijn met de gezamenlijkheid waarvan de publicatie *Gereformeerde theologie vandaag*⁹⁾ gewaagt. En met de toenemende contacten en afstemming tussen de docenten. Zoals u ook blij zult zijn met de intentie en de eerste aanzetten om de band van Kampen met de kerken te versterken.

Ik zei: u verlaat een ánder Kampen dan u ier-tijd - en wat is het een tijd geleden: 1969! - bin-nenkwam. Maar op het centrale punt is het nog altijd hetzelfde Kampen. U hebt zelf op de laat-ste schooldag in een persoonlijk 'afscheids-woord' eraan gerefereerd dat er in Kampen zon-dige mensen werken en dat er best verschillen van mening zijn, maar dat er eenheid is in een buigen voor de Here en zijn Woord. En dat al die jaren bij alle discussies de grenzen van Schrift en belijdenis onomstreden waren. Zoals de huidige docenten elkaar ook van harte von-den en vinden in de opzet om ook vandaag de dag *gereformeerde* theologie te bedrijven. Dat is een kostbaar en een kostelijk geschenk uit onverdiende genade van onze goede God. Ik weet dat u het zo ook beleeft!

U had zich van uw laatste jaren in Kampen en ook van de afsluiting van uw werk andere voor-stellingen gemaakt. U had nog heel wat plan-nen. Het uitgeven van een basisgrammatica voor het nieuwtestamentisch Grieks en voor het oudchristelijk Latijn. Maar u werd ziek. En hoe-wel we de Here dankbaar zijn voor het herstel dat Hij u gaf, weten we dat uw krachten en mogelijkheden werden beperkt. U vindt dat jammer. Ook wij betreuren dat. Maar wij bui-gen voor het beleid van de Here van hierboven. Hem moet men altijd loven, leert ons nationale volkslied ons. We menen u goed genoeg te ken-nen om te weten dat u daar best uw moeite mee hebt, maar dat u zich uiteindelijk als klein en beperkt mens ook in dezen weet over te geven aan uw hemelse Vader, die ook voor u, met úw zonden en gebreken, zo wonderlijk goed is

geweest. Van harte bidden we als kerken u en uw vrouw en al de uwen Gods zegen toe voor de tijd die komt. We doen dat in het vertrouwen dat al wat door Christus' bloed en Geest gerei-nigd is niet vergeefs is, maar vrucht zal dragen in de maat die onze God en Vader schenkt. Moge het u gegeven blijven worden het goede van Jeruzalem te zien, ook in het werk dat door uw opvolgster wordt gedaan.

Graag bied ik namens de synode uw vrouw een bloemetje aan. Zij heeft al die Kamper jaren - en nog veel langer - naast u en achter u gestaan. Zij ving u op. Zij leefde met u mee. Zij deelde in uw vreugde. En wat nog belangrijker is: zij deelde met u in de rijkdom van Christus en bepaalde u daarbij in moeilijke tijden. Wij zijn dankbaar voor de manier waarop zij thuis leden van de schoolgemeenschap ontving en beje-gende. Wij spreken de bede uit dat de Here u nog vele goede jaren sámen geeft!

Ds. P. Niemeijer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Den Helder en op dit moment voorzitter van de Generale Synode

- 1 J.A. Meijer, *Oecumenische taal. Beschouwingen over het Nieuwtestamentisch Grieks in de laatste twee eeuwen*, Groningen 1976 (Kamper Bijdragen XVII).
- 2 J.A. Meijer, *Verantwoorde hoop. Christelijke apologetiek in een hellenistische wereld*, Barneveld 1988 (Kamper Bijdra-gen XXVII).
- 3 J.A. Meijer, *De heilige Antonius: bizar of inspirerend*, in: J.H.F. Schaeffer, J.H. Smit en Th. Tromp (red), *Nuchtere noodzaak. Ethiek tussen navolging en compromis* (opstel-len aangeboden aan J. Douma), Kampen 1997, 168-179.
- 4 J.A. Meijer, *Marius Vicorinus Afer. Portret van een pionier*, in: P.H.R. van Houwelingen, H.R. van de Kamp, J.A. Meijer (red), *Exeget(h)isch* (feestbundel voor J. van Brug-gen), Kampen 2001, 206-228.
- 5 J.A. Meijer, *De taal van het Nieuwe Testament en de talen van de oude kerk*, in: J. Douma (red), *Oriëntatie in de theologie. Studiegids samengesteld door docenten aan de Theologische Universiteit van De Gereformeerde Kerken in Nederland*, tweede, herziene editie, Barneveld 1987, 74-84; en J.A. Meijer, *De taal van het Nieuwe Testament en de talen van de oude kerk*, in: A.L.Th. de Bruijne, *Gerefor-meerde theologie vandaag. Oriëntatie en verantwoording*, Barneveld 2004 (Bezinningsreeks TU 4), 157-164.
- 6 A. Meijer, *Tertullianus over het gebed*, in: C. Trimp (red), *De biddende kerk. Een bundel studies over het gebed aange-boden bij gelegenheid van het 125-jarig bestaan van de Theologische Hogeschool te Kampen*, Groningen 1979, 139-180.
- 7 J.A. Meijer, *De oosterse confessie van Cyrillus Lukaris*, in: M.J. Arntzen e.a., *Beziel verband* (opstellen aangeboden aan J. Kamphuis), Kampen 1984, 134-151, 415-420.
- 8 J.A. Meijer, *Is doop door onderdompeling een misverstand?*, in: *Almanak van het Corpus Studiosorum in Academia Campensi 'Fides Quadrat Intellectum'* 1978, Kampen 1978, 176-192.
- 9 A.L.Th. de Bruijne (red), *Gereformeerde theologie van-daag. Oriëntatie en verantwoording*, Barneveld 2004 (Bezinningsreeks TU 4), 9.

Welkom mevrouw drs J.J. Oosterhuis-Den Otter

Toespraak van de preses op de Generale Synode

Hooggeachte mevrouw Oosterhuis, Allereerst mag ik u en uw man feliciteren met uw benoeming. Een benoeming die u inmiddels tot onze vreugde aanvaard hebt.

Hoe u zich op dit moment voelt, weet ik niet. Ik vermoed: wat onwennig in deze omgeving, en ook nogal onzeker over en benieuwd naar wat Kampen u zal brengen. Laat me u gerust mogen stellen. Met uw driejarige ervaring in Zimbabwe hoeft u volgens mij voor Kampen niet meer bang te zijn. Kampen eerder voor u: zal uw afdalen in de krochten van Kampen na uw Zimbabweaanse jaren fascinerend of ontvullend zijn? En zal dat het Kamper zelfbeeld schokken of bevestigen? Ik durf hier niets te voorspellen.

Met welke gevoelens wij van onze kant u hier ontvangen, kan ik u wel zeggen. Wij zijn dankbaar. Dankbaar voor de mogelijkheid om in de vacature van prof. Meijer te voorzien. In het voortraject van uw benoeming bleek dat onbekendheid in Kampen en Apeldoorn met kandidaten op het gebied van de klassieke talen het plaatsen van een advertentie voor deze functie onontkoombaar maakte. Gelukkig kwam er respons. Via een gezamenlijke selectieprocedure van Kampen en Apeldoorn viel de keus op u.

Naast dankbaarheid is er ook vertrouwen bij ons. Deputaten-curatoren hebben u met overtuiging voorgedragen. Zij wezen op uw ervaring in het voortgezet onderwijs en op uw wetenschappelijk onderzoek aan de VU over preken van Chrysostomos. Hun advies werd door de synode eenstemmig opgevolgd.

Dankbaar zijn we, zei ik. Want al behoort uw vakgebied niet tot de theologie in eigenlijke zin, het is voor het bedrijven van gereformeerde theologie wel wezenlijk: de studie van de talen van het Nieuwe Testament en de oude kerk. Graag zeg ik daar iets meer over.

In de gereformeerde theologie gaat het maar niet om een studie naar het verschijnsel religie of naar allerlei religies of naar religieuze ideeën en ervaringen, maar om het Woord van God. Ook als kerk en empirie in het theologisch blikveld komen, is dat altijd in hun samenhang met het Woord van God (A.L.Th. de Bruijne in: *Gereformeerde theologie vandaag*, 14-18).

Dat Woord heeft God in zijn bijzondere zorg voor ons en ons behoud op schrift laten stellen: in de boeken van het Oude en het Nieuwe Testament (art. 3 NGB). Die bijzondere zorg van

de HERE was nodig: het gaat immers in zijn Woord om wie Hij is, om zijn eer, en om het evangelie van de ene Middelaar tussen God en mens, de ene naam waardoor mensen behouden worden: Jezus Christus.

God liet het Nieuwe Testament teboekstellen in het Grieks. In het heel gewone Grieks van die tijd. Gewoon Grieks ja. En dus te vertalen!

Gods Woord zit niet opgeborgen of verstopt in een onvertaalbare heilige geheimtaal. Het is Gods Woord voor de wereld. Voor volken in heel de door Hem geschapen wereld. Ook daarin bleek Gods zorg voor ons en ons behoud. Ook wie het Koinè-Grieks niet machtig is, staat daarom nog niet zonder Bijbel. De Geest van Christus die de kerk in alle waarheid leidt, spreekt alle talen. Hij zorgt ervoor dat overal Gods Woord kan klinken en kan binnendringen in de harten van Gods kinderen: in hun eigen taal. Daar hoeven ze niet allen hoofd voor hoofd Hebreeuw en Aramees en Grieks voor te kennen. De Geest zorgt voor vertalingen waardoor Gods Woord in alle talen klinken kan.

Daarbij gaat Hij op zijn eigen manier te werk. Hij maakt bij de vertalers van de Bijbel heel concreet gebruik van hun eigen door tijd en kunde bepaalde mogelijkheden. Hij gaat niet voorbij aan, maar heiligt en vernieuwt de capaciteiten van de mensen die Hij inschakelt. Daarom is geen vertaling volmaakt. Dát is alleen de Bijbel zelf: dankzij de voorbijgeschreven unieke inspiratie van de Heilige Geest. Maar bij de vertaling van de Bijbel is dat anders. Elke vertaling is mensenwerk en vrucht van een interpretatie. En hoe zorgvuldig en gelovig die interpretatie ook tot stand komt, die interpretatie wordt altijd gemaakt naar de mate van inzicht die op dat moment ontvangen is en naar de bereidheid om te luisteren naar wat de Geest tot de gemeenten te zeggen heeft. Dat leidt ertoe dat er *verschillende* vertalingen zijn. En dat we aan vertalingen ook niet *gebonden* zijn. We mogen Gods Woord dus niet in een concrete vertaling willen opsluiten. Ook hier geldt: Gods Woord is vrij en laat zich door geen enkele vertaling boeien.

Vertalen is en blijft mensenwerk. En kan daarom de kerk op het verkeerde been zetten of tekort doen aan de rijkdom van Gods Woord. De kerk is in de loop der eeuwen aan dat gevaar niet ontkomen. Wat betekende het een

bevrijding (!) toen de reformatoren de Bijbel weer gingen lezen in de grondtalen en niet langer de ene vertaling van de Vulgaat de norm van geloof en theologie was! Zó belangrijk is het de Bijbel zelf te kunnen lezen.

Ik kan het voorgaande samenvatten met: dienaars van het evangelie mogen geen slaven van een vertaling zijn. Het is daarom voor ons belangrijk dat zij die tot taak hebben Gods Woord te ontvouwen en te verkondigen dat Woord in de grondtalen kunnen lezen. En dat ze vanuit die kennis allerlei informatie die op hen afkomt kunnen beoordelen, en debatten binnen bijbelwetenschap en theologie met kennis van zaken kunnen volgen en voeren.

Uw vakgebied omvat niet alleen de taal van het Nieuwe Testament, maar ook de talen van de oude kerk. Althans een selectie daarvan: alleen Grieks en Latijn. En niet bijvoorbeeld het Koptisch, het Syrisch en het Armeens. Het gaat om de talen van de meeste en belangrijkste geschriften van de oude kerk; om de talen waarin de uitspraken van de oude kerk gedaan zijn die wij nog altijd aanvaarden (art. 9 NGB). Het Latijn is ook nog eens de taal waarin tot ná de Reformatie wetenschappelijke literatuur werd geschreven en theologische debatten werden gevoerd (J.A. Meijer in: *Gereformeerde theologie vandaag*, 161).

Voor wie op wetenschappelijk niveau katholiek gereformeerde theologie wil bedrijven - dat wil zeggen: in aansluiting aan de oude kerk en de kerk van de Reformatie -, is kennis van de taal waarin indertijd geschreven werd, een wezenlijke zaak. Een gereformeerd theoloog zal niet afhankelijk mogen zijn van wat anderen hem voorschotelen, maar zal zélf de talen moeten beheersen waarin de geschriften van de kerk in vroegere eeuwen zijn opgesteld.

Uw voorganger voegde hieraan toe, dat wie zich realiseert dat het hier gaat niet om de ontwikkeling van een interessante religieuze beweging, maar om de gang en bewaring van niets minder dan Gods Woord door de eeuwen heen, zich nog extra geroepen zal weten tot uiterste zorgvuldigheid in het kennismaken van wat er in de loop der eeuwen door en in de kerk is uitgesproken en opgeschreven.

Het zal u duidelijk zijn, mevrouw Oosterhuis, dat wij aan uw vakgebied grote waarde toekennen. Ook al is het in Kampen een bijvak, het gaat wel om een voorwaarde voor goede theologiebeoefening.

U bent benoemd aan een opleiding tot de dienst van het Woord. Het gaat dus maar niet om taal en wetenschap op zichzelf. U gaat aan het werk met het Woord van God. Dat kan niemand lezen zonder dat een appél op zijn of haar hart gedaan wordt. Niemand kan ook in dit Woord doordringen zonder zich voor God Zelf geplaatst te weten: de soevereine God en de genadige Vader van onze Here Jezus Christus. Dan kun je je werk niet anders doen dan in de naam van Jezus Christus en in de kracht van zijn Geest. Van harte bidden we u toe dat u in al uw werk wetenschap en vroomheid met elkaar verbinden zult. En dat u zich steeds weer zult realiseren wie u mag zijn en hoe u mag werken voor het aangezicht van onze heilige God. Dat maakt klein, maar het geeft ook *vertrouwen en moed*. Ook als alles eerst nog onwennig en onzeker is. Er zijn beloften, ook voor dit werk. En Hij die belooft, is betrouwbaar!

Ds. P. Niemeijer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Den Helder en op dit moment voorzitter van de Generale Synode

KERNREDACTIE:

Drs. G.J. van Middelkoop,
Prof. Dr B. Kamphuis

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Dr. E.A. de Boer, Drs A.L. Th. de Bruijne,
Drs. I.D. Haarsma, Prof. Dr. G. Kwakkel,
Drs. B. Luiten, Drs K. de Vries, J. Westert.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, Drs E. Brink, J.M. de Jong,
Drs. A.S. van der Lugt, Dr J. Smelik,
Drs. H. Veldman

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3653552

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.

Uitgever: Print Media.bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,50 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 109,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient 1
maand voor aanvang van het nieuwe abon-
nementsjaar schriftelijk of per e-mail te
geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. Porto).

De Reformatie is op Daisy cd-rom
verkrijgbaar bij de Chr. Blinden-
bibliotheek voor blinden en slecht-
zienden. Tel. (0341) 565477.

ADVERTENTIES:

Prijs: € 0,45 per mm.
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uit-
gever is het niet toegestaan artikelen uit dit
blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Allah, is dat God?¹⁾

Een missionaire benadering (2)

evangelisatie en
zending

Iedere keer duikt de vraag weer op: “Is Allah, over wie Moslims het hebben, dezelfde als de God van ons, Christenen?” Nou ja, iedere keer. Vooral binnen de kerk dan. In de praktijk van het gesprek met moslims speelt de vraag eigenlijk niet zo’n rol. Wanneer je met moslims in gesprek bent, heb je het gewoon over “God”. Nooit over “jullie God” en “onze God”.

In de eerste aflevering heb ik de stelling verdedigd dat je van Moslims niet zomaar kunt zeggen dat ze een andere God hebben; het beeld dat zij van God hebben is in geding. Vervolgens heb ik betoogd dat dit niet betekent dat wij geen missionaire opdracht hebben tegenover Moslims. Tenslotte heb ik beschreven dat Moslims hun godsdienst zien als de vervolmaking van de onze.

Vandaag eerst iets over het kader waarbinnen wij in Rotterdam praten met verschillende groepen Moslims. Dan over de toon die wij proberen aan te slaan. Tenslotte de inhoud van het inter-religieuze gesprek. Maar dan eerst waarover we het niet willen hebben en daarna wat we wel graag ter sprake brengen.

M. de Vries ■

Daar al-`ahdi

Nederland behoort volgens de Islamitische theologie niet tot de “daar al-Islaami”, “het huis van de Islam”. Moslims hier verblijven in de “daar al-`ahdi”, “het huis van het verdrag”. Niet per se in de “daar al-Harb”, “het huis van de oorlog”, maar in de “daar al-SoelH”: vreedzame coëxistentie, zolang het niet anders kan. Dit zijn de gegevens die wij proberen te respecteren en te hanteren wanneer wij in Rotterdam en omgeving met Moslims spreken in “dialoog-groepen”, waarvan er momenteel drie regelmatig samenkomen. De oudste met Nurcular, volgelingen van Bediüzzaman Said Nursi, die de vorige keer al even ter sprake kwam. Een “meidendialooggroep”, waarvan de Islamitische deelnemers gedeeltelijk theologiestudenten zijn. De jongste bestaat uit Vrijgemaakt Gereformeerde en Christelijke Gereformeerde kerkleden in Ridderkerk, die contact hebben met vertegenwoordigers van de Molukse Islamitische gemeenschap aldaar.

Belijdende Christenen ontmoeten bewuste Moslims. Ze doen voor elkaar niet onder in overtuiging, maar ook kunnen ze elkaar niet overtroeven door intellectueel niveau. Ze willen

met elkaar praten omdat ze van beide kanten geloven dat God Zich voor de ander “niet onbetuigd” gelaten heeft.²⁾ Ze zijn als “Hunafaa” (“Godzoekers”)³⁾ en als “ahl al-kitaab” (“mensen van het Boek”) onder elkaar. En kennen onder meer dezelfde profeten. Ze sluiten een soort “contract”. In gesprekken waarin ieder evenveel recht van spreken, maar tevens evenveel plicht tot luisteren heeft, krijgen de deelnemers de gelegenheid zichzelf te uiten en de ander te leren kennen. Ieder is vrij z’n eigen missionaire wensen of zelfs bedoelingen te hebben. Expliciet wordt zelfs gezegd dat we elkaar niet eens serieus kunnen nemen wanneer er geen drang tot missie of “da`wah” (“uitnodiging”, dat wil zeggen: tot de Islam) is.

belijdende Christenen ontmoeten bewuste Moslims

Het evaluatiecriterium is evenwel niet bekering maar onderlinge kennismaking. En de verplichting tot luisteren wordt regelmatig gecheckt door, volgens afspraak, in eigen voor-

den weer te geven wat de ander heeft gezegd. De sfeer is meestal vriendschappelijk en wordt bevorderd door zo nu en dan samen te eten. Er groeit oprechte waardering en het is interessant voor iedereen. Vooral omdat door alle aanwezigen serieus over “God” gesproken wordt. En omdat niemand z’n eigen geloof relativeert. De Moslim niet en de Christen evenmin. Ze nemen zichzelf en derhalve de ander serieus.

Wantrouwen

Er zijn er die wantrouwig zijn tegenover dit soort “dialogen” of “samensprekingen”. We moeten ons en onze kinderen niet blootstellen aan Islamitische propaganda, maar preken. Er was eens een verontruste vader, die meende dat ik zijn dochter die in Rotterdam studeerde, in gevaar bracht door haar bij deze gesprekken te betrekken. Ik meen dat het niet anders kan, maar dat het ook niet per se anders hoeft. Dat we hierover de zegen van de HERE mogen afbidden. Dat we mogen vragen of Hij onze dialogen tot trialogen maakt doordat Hijzelf door zijn Heilige Geest in onze gesprekken inbreekt. En dat de ontmoetingen ook zegenrijk voor onszelf kunnen zijn. Het is ook een luxepositie waarin wij in het Westen (nog) verkeren dat wij niet alleen hoeven luisteren maar ook mogen praten. Als ik op vrijdag in Amman of in Damascus met de taxi ga, moet ik luidruchtige Koranrecitaties uit de cassette recorder van de chauffeur over me heen laten komen. In de “daar al-’ahd” kan ik vrijmoedig vragen: “Moslim, mag ik ook iets zeggen?”⁴⁾ Nòg wel. Maar in Islamgedomineerde gedeelten van Westerse steden is de bereidwilligheid al tanende.

Als wij alleen willen preken, blijven niet alleen atheïsten en andere apostaten, maar ook de Moslims in onze eigen straat onbereikbaar.

als wij alleen willen preken, blijven niet alleen atheïsten, maar ook de Moslims in onze eigen straat onbereikbaar

Wanneer wij over “jullie Allah” spreken, zijn we binnen vijf minuten uitgepraat. Wanneer we daarentegen naar Moslims luisteren en hen aanspreken en bevragen op wat ze naar voren brengen over onze God en van onze kant ook ons verhaal doen, ontstaat binnen de ruimte van de “dialoog” gelegenheid voor apologie, proclamatie en elenctiek. Verdediging, verkon-diging en ontmaskering. Wat je maar wilt. “Verantwoording van de hoop die in ons is”.⁵⁾ Geen “dialogue of witness”,⁶⁾ maar “witness” in het kader van de “dialogue”. En wanneer de Heilige Geest, “die van de Vader en de Zoon uitgaat”⁷⁾ niet krachtig genoeg zou zijn om in de dialoogsetting door het evangelie zijn werk

te doen, dan zou wat wij belijden ook niet meer de moeite waard zijn om met de ander te delen.

“Lehren” en “lernen”

Ik wil niet kiezen tussen ontmoeting en confrontatie, maar in de ontmoeting ruimte maken voor van alles, inclusief waar nodig confrontatie. Ik wil “monoloog” niet in tegenstelling zien tot “dialoog” maar “monologen” in het kader van een dialoog waarderen. Dat kan wanneer er niet alleen gepraat maar ook geluisterd wordt. In zo’n dialoog kun je wat leren. “Lehren” en “lernen”. De ander wat bijbrengen. Ook zelf iets opsteken. Over de ander. Over de onderlinge omgang en het gesprek, ook in andere contexten. En ook over jezelf. Over de ander gesproken, het is niet alleen handig maar ook eerlijk om de ander niet van horen zeggen te kennen. Gun de ander het woord en krijg werkelijk begrip voor hem, daarna is het vroeg genoeg om met een oordeel te komen. Over het gesprek: die vader van daar-net had blij kunnen zijn omdat z’n dochter tenminste begeleid geconfronteerd werd in de grote stad waar ze mocht studeren. Je loopt ook tegen jezelf aan. Ik voor mij zing het gezang dat begint met “Wij knielen voor uw zetel neer” en eindigt met “zich diep ootmoedig buige”⁸⁾ anders dan vóór ik Moslims de “soejoed” had zien doen: hen had zien neerbuigen bij hun ritueel gebed. En ik besef me weer waarom Jezus ons eigenlijk geleerd heeft God aan te spreken niet maar als “Vader”, maar als “Onze Vader die in de hemelen zijt”. Een ander meisje dan die van daarnet zei eens bij een nabespreking: “Ik zou na de laatste gesprekken nog wel een keer belijdenis willen doen”. Het effect van de ontmoetingen kon wel eens zijn dat de jeugd weer gaat vragen om parate kennis, die op de catechisatie niet meer zo van belang wordt geacht.

Valse schaamte

De toon die wij proberen aan te slaan is naar Romeinen 1: “Want ik schaam mij het evangelie niet; want het is een kracht Gods tot behoud voor een ieder die gelooft, eerst voor de Jood, maar ook voor de Griek”.⁹⁾ Wij praten niet excuserend over de drie-eenheid of over de twee naturen van Christus. “Wij roemen zelfs in God door onze Here Jezus Christus, door wie wij nu de verzoening ontvangen hebben”, naar Romeinen 5.¹⁰⁾ Efeziërs 1 en het doopformulier zijn de richtlijnen voor de manier waarop wij de ene God “boven, met en in ons”¹¹⁾ ter sprake brengen. “De weg van het kruis”, waarover sommigen het graag hebben, sprekend over Christelijke nederigheid in de omgang met Moslims, kan nooit een concessie aan Gods Woord impliceren. Juist door zijn “nederigheid van hart”¹²⁾ kwam Jezus aan het kruis!

Vervolgens, wij maken ons niet sterk met inhe-

rente kritiek op de Koran of kritiek op het huwelijksleven van de profeet van de Moslims. Daar koop je niets voor, daar win je niets mee. We willen wel kennis hebben van de Islam om met behulp van kennis van het referentiekader van onze gesprekspartners hun vragen beter te interpreteren. En ook om de juiste woorden te kiezen bij de vertolking van het evangelie. We vertellen graag ons eigen verhaal. Bijvoorbeeld over Jezus die de verlamde man die door het dak gelaten werd z'n zonden vergaf alvorens Hem te genezen. En dat Hij daarmee Zich de woede van de Joodse "ulaamaa", de schriftgeleerden, op de hals haalde. En hoe Hij Zich vervolgens legitimeerde.¹³⁾ We maken soms gebruik van hun begrippenapparaat. Moslims roepen dagelijks uit: "Allahu akbar", "God is groter / de Grootste". Wat verstaan wij onder de "takbier allaahi", "de grootheid van God"? Wat denken wij bij "islaam", in de betekenis van "onderwerping" en geïnterpreteerd als "godsdiens van de vrede", wanneer wij het woord in relatie brengen tot Jezus Christus? Enzovoort.

Kleurenblind

We willen het niet te veel hebben over politiek. Wij willen net als Jezus politiek kleurenblind zijn. Hij toonde als Heiland zich niet geïnteresseerd in de politieke ambities van de Romeinse hoofdman en de Samaritaanse vrouw. Net als die van onze Meester is onze agenda "niet van deze wereld".¹⁴⁾ De ware "inziel" ("evangelie")¹⁵⁾ is zelfs voor terroristen. Omdat er drie kruisen op Golgota stonden, beantwoord ik vragen op gemeenteveningen over de politieke aspiraties van de Islam nauwelijks meer. Over de staat Israël hoef ik al helemaal geen discussie. Palestijnen en Joden zijn mij even lief. Zoals gezegd, we kritiseren de Koran niet. We verbeelden ons ook niet dat wij het boek van hen werkelijk kunnen exegetiseren. We zijn eveneens voorzichtig om met Koranteksten de waarheid van de Bijbel te bevestigen. Zoals met de tekst uit de soerat an-nisaa' waarin Jezus toch maar "kalimatu 'l-laahi", "Woord van God", wordt genoemd.¹⁶⁾ Dat recht is hoogstens aan Christenen met Moslimachtergrond voorbehouden. Een les van een Moslimse godsdienstleraar die het tegenovergestelde doet en Mohammed ziet aankondigd door Mozes¹⁷⁾ en door Jezus¹⁸⁾, is genoeg om te ervaren hoe irritant het kan zijn wanneer iemand van de andere godsdienst jouw heilig boek naar zichzelf toe uitlegt. Hoogstens kunnen we eens zeggen dat we het verrassend vinden, dat Jezus die wij kennen als de Zoon van God zo'n bijzondere positie inneemt binnen de Koran: maagdelijk geboren, ten hemel gevaren en Hij komt weer terug. Vervolgens, we beantwoorden graag vragen over de Bijbel. Maar we willen niet alleen over God praten binnen de vraagstelling van Moslims. De God van de Bijbel hoeft niet aan de Islamitische criteria te voldoen. We hoeven ook

niet te verdedigen waarom de Bijbel er niet zo uitziet als de Koran. We kunnen positief praten over de inspiratie door de Heilige Geest, die mensen inschakelde bij de teboekstelling van wat God ons te zeggen heeft. En zeggen dat het niet ons probleem is dat de Bijbel verschillende literatuurggenres bevat. Inclusief geschiedenissen van diep gevallen profeten, waarin we zien dat en hoe God aandacht aan zondige mensen geeft.

Getuigen

Waar dan wel over? Vooropgesteld, we hebben iets te zeggen. We dienen "leesbare brieven" te zijn door ons gedrag.¹⁹⁾ De heiliging moet de rechtvaardiging onderstrepen. Maar zonder toelichting over de bron en de motivatie zegt onze dienst aan God en naaste ook niet alles wat wij kwijt willen.

we beantwoorden graag vragen over de Bijbel

Evenals Moslims willen we vooral spreken over God. We willen vertellen dat we monotheïsten zijn. En dat het Zoonschap van Jezus niet inhoudt wat zij misschien denken. Jezus is geen "waladu 'l-laahi", geen Zoon van God, voortgebracht door seksuele gemeenschap", maar "ibnu 'l-laahi", Zoon van God op een andere, unieke manier. Een quote van een hoogleraar aan de Islamitische Universiteit: "De meeste Moslims weten helemaal niet dat jullie overtuigd in één God geloven". We kunnen Moslims ermee verrassen. Net als zij ons trouwens, wanneer ze ten stelligste ontkennen dat ze geen genade kennen. Iedere soera van de Koran begint immers met "bi'smi 'l-laahi 'r-raHmaani 'r-raHiemi", "In naam van God, de barmhartige Erbarmer"? Het gesprek gaat dan over hoe we in Gods eenheid geloven. En wat Gods genade inhoudt. Of Jezus daarin een plek heeft en welke plek dan wel.

We getuigen van "de Hoge en Verhevene, die in eeuwigheid troont en wiens naam de Heilige is". Die "in den hoge en in het heilige woont". Iedere Moslim zal het van harte beamen. Maar die tegelijk in Jezus Christus "bij de verbrijzelde en nederige van geest is, om de geest der nederigen en het hart der verbrijzelden te doen opleven."²⁰⁾ Die inderdaad "dichterbij is dan de halsslagader, "aqrab min Habli 'l-waried", zoals zij zeggen.²¹⁾ Maar Gods "iqtieraab", zijn "nabijheid", is juist door Christus niet meer bedreigend maar beschermend, in de geest van Psalm 139. Terwijl bij de Oosters-Orthodoxen, in verband met het ontbreken van het "filioque",²²⁾ de verzoening met God trekken krijgen van de vergoddelijking van de mens, brengen wij, "Protestants-Orthodoxen", precies andersom, naar voren dat God "op het diepste diep zijn oog slaat".²³⁾ En dat Hij daarvoor zijn Zoon geboren liet worden uit vrouwen die

bepaald niet allemaal heilige maagden waren. Wij getuigen over de Leeuw die het ritueel geslachte Lam is. En die in Openbaring 5 uitdrukkelijk dezelfde eer ontvangt als de Almachtige op de troon in hoofdstuk 4. En die als de allerhoogste Koning regeert. We vragen begrip van Moslims dat de Christologische strijd van de eerste eeuwen de Bijbelse Christologie niet per se verdacht maakt. Onbegrip en verwarring krijg je juist wanneer mensen God proberen te rationaliseren. Als mensen God niet maar laten neerdalen, maar Hem zelf naar beneden halen door hem te willen analyseren.

Haraam

We hebben het ook over onszelf. Over onze onreinheid. Zoals één grammetje varkensvlees een hele voorraad gehakt “Haraam” maakt, zijn wij zonder onze Here Jezus “onrein, in schuld verloren”.²⁴⁾ We praten, de Turken een Turk, over onze staat voor God buiten Christus, in termen van schuld, schande en onreinheid. We vertellen over onze godsdienst. Over de wet van God. Over de tweërlei functie van de wet zoals het staat in Zondag 44 van de Heidelbergse Catechismus. Dat de tien geboden ons in de armen van Christus drijven. Over onze “islaam” aan Hem. Dat Hij tenslotte onze “sharie’a”, “de weg” die ten leven leidt, is. Dat zijn plaatsbekledend lijden ons niet ontmoedigt, maar juist motiveert om “in nieuwheid van het leven te wandelen”.²⁵⁾ Jazeker, ook met betrekking tot huwelijk en seksualiteit. Het is onze Christelijke “jihaad”, de “wedloop” achter “de Leidsman en Voleinder des geloofs” aan.²⁶⁾

we stellen tenslotte onze vragen aan de Moslims; dat kunnen zij wel hebben en wij ook

We stellen tenslotte onze vragen aan de Moslims. Dat kunnen zij wel hebben en wij ook. We zeggen: vertel maar over Mohammed. We zijn echt benieuwd. Wat heeft hij te bieden? “De wet is door Mozes gegeven, de genade en de waarheid zijn door Jezus Christus gekomen”.²⁷⁾ En wat heeft jullie profeet gebracht? Of, een ander voorbeeld: aangenomen dat God “niet in het vlees verschijnen” kan, hoe zien jullie dan de relatie tussen de God en de Koran? Wat is de verhouding tussen God en zijn “eeuwig ongeschapen” en door bemiddeling van Gabriël neergedaald Woord?

Zij moeten kiezen

Wij geloven in één God. Zeggen zij. Zeggen wij. Onze Arabisch sprekende broeders en zusters belijden: “noe’minoe bi’ilaahin waaHidin”. In één “Allah” dus! Over Wie hebben wij het eigenlijk? Over Dezelfde? Dat moeten wij niet bepalen, dat moet blijken uit het concrete gesprek waartoe wij uitnodigen en worden uitgenodigd. De vraag moet niet op ons bordje blijven liggen, de Moslims mogen het zeggen. Zij worden voor de keus geplaatst. Zij mogen het laatste woord hebben nadat wij het volle evangelie hebben vertolkt.

Ds. M. de Vries is predikant te Rotterdam-Stad voor de missionaire dienst onder Moslims in het

- 1 Bewerking van een inleiding, gehouden op een symposium op 10 maart 2005, naar aanleiding van het themanummer van Theologia Reformata van juni 2004 over de Islam.
- 2 Handelingen 14,17.
- 3 Hebreeën 11,6.
- 4 Naar J.G. Fijnvandraat, *Jehova's Getuige, mag ik ook iets zeggen?*
- 5 I Petrus 3,15.
- 6 Martha Frederiks, Islam in Christelijk perspectief: een missiologisch gezichtspunt, in: *Theologia Reformata*, juni 2004, 119.
- 7 Geloofsbelijdenis van Nicea.
- 8 Gereformeerd Kerkboek Gezang 25:1.
- 9 Romeinen 1,16.
- 10 Romeinen 5,11.
- 11 Naar Irenaeus.
- 12 Matteüs 11,29.
- 13 Marcus 2,1-12.
- 14 Johannes 18,36.
- 15 Het gearabiseerde woord staat in de Islam voor de openbaring die, na Mozes en David, op Jezus is “neergedaald”.
- 16 Soerat an-nisaa’: 4,171.
- 17 Deuteronomium 18,15-18.
- 18 Johannes 16,5-16.
- 19 Naar II Korintiërs 3,2.
- 20 Jesaja 57,15.
- 21 Soerat kaaf: 50,16.
- 22 De belijdenis dat de Geest niet alleen van de Vader maar óók van de Zoon uitgaat, zie de tekst van de geloofsbelijdenis van Nicea.
- 23 Psalm 113:2.
- 24 Gezang 14:3.
- 25 Romeinen 6,4.
- 26 Hebreeën 12,1.
- 27 Johannes 1,17.

Amersfoort ligt in het oosten

L.E. Leefink ■

‘Amersfoort en Utrecht gaat niet samen.’ Dat vertelde de burgemeester van Amersfoort aan de synodeleden in de raadszaal van het stadhuis. Ze staan met de rug naar elkaar toe, want Utrecht is meer op het westen van het land georiënteerd, terwijl Amersfoort meer naar het oosten kijkt.

Dat hebben we dan maar weer geleerd als synode op een vrijdag-achterna-middag! En na deze informatieve woorden sprak de preses ook nog goede woorden terug richting het stadsbestuur, en werd de synode in twee groepen verdeeld, die elk op pad gingen om de prachtige laat-middeleeuwse binnenstad van Amersfoort te bewonderen. Maar terug in de Kandelaar raakte ik de gedachte niet kwijt: ‘Amersfoort ligt in het oosten’ – zou dat ook voor deze synode gelden?

Pijler en fundament van de waarheid

Werken aan kerkelijke eenheid is een inspirerende en enerverende bezigheid. Waarom? Omdat de christelijke gemeente door Paulus ‘het huis van God, dat wil zeggen de kerk van de levende God, fundament en pijler van de waarheid’ wordt genoemd. In zijn meditatief kwartiertje lukte het de preses om de volle rijkdom van deze woorden voor ons te ontvouwen. Dat besef hebben we namelijk steeds weer nodig! De kerk is niet van welke mens dan ook, maar huis van God. Ja, de kerk is zelfs de gemeente van de levende God. De HERE laat zich niet wegdrücken of het zwijgen opleggen. Onze Here Jezus is een levende Heer. En als de gemeente van Christus dat beseft, leeft zij van de waarheid die haar door God geopenbaard is. Die waarheid is haar norm en daar wil zij bij blijven. Alleen zo kan zij ‘pijler en fundament van de waarheid’ zijn. Daarbij past echt christelijke tolerantie om eraan mee te wer-

ken dat het Woord van Christus regeert, meer regeert en weer gaat regeren. Daarbij hoort ook het bewaken van de grens: waar de levende God regeert, mag niet allerlei wind van leer vrij spel krijgen en mag geen ruimte geclaimd worden voor de bestrijding van de waarheid. Binnen de muren van de kerk dient de leer van de Schrift veilig te zijn!

Twee zusjes die niet met en niet zonder elkaar kunnen

Waarom hebben we als synode deze woorden van de preses, ds. P. Nijmeijer, zo nodig? Omdat werken aan kerkelijke eenheid ook een hele tere en gevoelige zaak is, wanneer het concreet wordt. En dat wordt het, als de binnenlandse kontakten aan de orde komen. Afgelopen vrijdag werden de Nederlands Gereformeerde Kerken welkom geheten op de synode.

In 2002 nam de GS van Zuidhorn ‘met dankbaarheid’ kennis van de positieve ontwikkelingen bij de NGK, omdat men elkaar daar ook kan en wil aanspreken op de grondslag van Gods Woord en de belijdenis, en op de manier waarop hun kerken zorg dragen voor de benodigde eenheid in de leer.

Gevop-t?

Helaas heeft de euforie van 2002 een knauw gekregen door het VOP-besluit van de NGK in 2004 dat het bijbels verantwoord is om het ambt van predikant en ouderling ook voor zusters open te stellen. ‘VOP’ staat voor Vrouwelijke Ouderlingen en Predikanten. Van dat besluit moet de synode ‘met teleurstelling’ kennis nemen, stellen deputaten voor. Voor de komende jaren willen deputaten graag het gesprek over het functioneren van de binding aan Schrift en belijdenis voortzetten. Bij de bespreking van deze voorstellen bleek, dat veel synodeleden

gemengde gevoelens hadden. De openstelling van het leerambt voor vrouwen was voor hen een signaal dat er op landelijke niveau geen vooruitgang in de kontakten met de NGK te verwachten is.

Sommige synodeleden wezen erop, dat wij voor dezelfde vragen staan en dat het niet goed is het VOP-besluit als sjibbolet te gebruiken. Het mag niet het enige criterium worden, waarop wij de NGK beoordelen. Ook deputaten waren dat laatste van mening. Voor hen ligt de teleurstelling in de manier waarop de NGK zich bijbels bezonnen heeft op de vrouw in het ambt. In het VOP-rapport staat het Schriftverstaan voorop, maar die vindt onvoldoende aansluiting bij de Schriftuitleg. Dat heeft tot gevolg, dat de Bijbel zelf, en dan vooral de Schriftgegevens uit Genesis 1-2, onvoldoende aan het woord gekomen zijn bij het trekken van de eindconclusie dat zusters ook het ambt van predikant en ouderling mogen bekleden.

Met deze insteek willen deputaten ook een spaatje dieper afsteken in hun beoordeling van het VOP-besluit. Laten we niet zozeer de uitkomst, als de manier waarop we de Bijbel lezen en interpreteren, tot inhoud van het vervolgesprek maken.

Deze insteek van deputaten is natuurlijk heel terecht, maar of de synode deputaten helemaal in volgen zal, zal pas in de tweede ronde blijken.

Nu al werd wel duidelijk, dat een aantal synodeleden óók de praktische uitkomst van de discussie over ‘vrouw en ambt’ in de NGK op zich beschouwen als een belemmering voor het landelijke gesprek en voor de plaatselijke kontakten. Er zal zeker om een aanscherping gevraagd worden van het besluit om met teleurstelling kennis te nemen van het VOP-besluit.

Tenslotte mag niet onopgemerkt blijven, dat plaatselijk het aantal

kontakten met de NGK groeit. Het lijkt haast wel een pendelbeweging: in 2002 was er landelijk blijdschap over de goede gesprekken en ging plaatselijk de deur in het slot voor kanselruil met de NGK. Nu overheerst de teleurstelling over de landelijke besluiten van de NGK, maar hoopt men dat de GS van 2005 plaatselijk meer ruimte wil geven om de eenheid in Christus uit te dragen.

Aan het werk in de kerk

Verrassend snel en unaniem nam de synode het besluit, 'dat er in de gemeente van Christus naast de ambtsdragers een wettige plaats is voor kerkelijk werkers.' Want 'Christus schenkt zijn gemeente door zijn Geest gaven, ook in de vorm van mensen die inzetbaar zijn voor de geestelijke opbouw van de gemeente en hun begaafdheid daarvoor hebben ontwikkeld en geprofessionaliseerd.'

Tegelijk sprak de synode ook uit, dat kerkenraden zich wel eerst moeten 'bezinnen op de optimalisering van het functioneren van gemeenteleden en ambtsdragers met het oog op de kernfuncties van de gemeente.' Dat is een hele mond vol, maar het komt er op neer, dat een kerkenraad niet als noodoplossing moet zeggen: "Laten we voor het werk dat de gemeente laat liggen en waar wij niet aan toekomen, maar snel een professionele kracht aantrekken."

De bevestiging van een huwelijk en van art. 70 KO

De synode besloot ook een punt te zetten achter een discussie van zes jaar over het woordeken 'bevestigen' in art. 70 van de kerkorde. Dat woord komt niet meer voor in het nieuwe huwelijksformulier, en daarom vond de GS van Leusden in 1999 eigenlijk, dat ook de tekst in de kerkorde moest worden gewijzigd. Maar ach, waarom zou je daar zoveel moeite voor doen als het woord bevestigen ook opgevat kan worden als bekrachtiging van een gegeven belofte? De belofte geef je voor de overheid in het gemeentehuis en de bekrachtiging volgt in de kerkdienst. Zo hebben de "vier oude mannen van het moderamen" die op de GS van Leusden als enigen tegen het schrappen van het woord 'bevestigen' waren, toch nog hun zin gekregen.

ABC - Ik kap ermee

Sinds 1999 hebben we drie 'Orden van dienst': Middelburg 1933 (A), Kampen 1975 (B) en Leusden 1999 (C). Daarnaast is als sinds 1996 een orde van dienst in ontwikkeling die gebaseerd is op de oud-christelijke liturgie, ook wel 'het ordinarium' genoemd. Deze orde van dienst D was door de GS van Zuidhorn aan de kerken voor gebruik in overweging was geven. Deputaten moesten op grond van binnengekomen reacties eventueel een definitieve orde van dienst aan deze synode aanbieden.

Maar helaas voor de liefhebbers: deze synode zal niet de geschiedenis ingaan als de synode van de orde van dienst Amersfoort 2005 (D). Na een boeiende discussie over drie verschillende voorstellen werd uiteindelijk besloten dat er geen aparte orde van dienst op basis van het ordinarium komt. Wel mogen kerken in volle vrijheid gebruik maken van het materiaal dat in de afgelopen jaren vrijgekomen is. Dat is namelijk afgesproken bij het aannemen van de koersbepaling rond art. 65 en 67 van de KO. Omdat er verder weinig draagvlak binnen de kerken is voor de ordinariumliturgie, vond de meerderheid van de synode het niet nodig deze orde van dienst nu officieel vrij te geven of nog drie jaar in de week te leggen bij de kerken. Dus stemden 24 van de 36 leden tegen die twee voorstellen en blokten de overige 12 het derde voorstel, dat daarmee was aangenomen. Verder nam de synode kennis van de bezinningsschets over liturgie en cultuur, die door Deputaten Eredienst geschreven was. Daarmee wilden deputaten de kerken stimuleren en ondersteunen, maar dat voorstel werd niet aangenomen. Het materiaal blijft beschikbaar bij het steunpunt liturgie, maar krijgt geen status mee van de synode.

Een nieuw kerkboek

Tenslotte boog de synode zich nog over de voorstellen van Deputaten Generaal-Synodale Publicaties. Kort en krachtig gezegd: er komt na deze synode een nieuwe editie van het Gereformeerd Kerkboek met alle nieuwe liturgische formulieren en het liturgisch katern. De 117 gezangen uit het Liedboek en de bundel Negentig Gezangen komen er niet in, omdat ernaar gestreefd wordt om

in 2011 een compleet nieuwe liedbundel te laten verschijnen. Wel zullen de 60 nieuwe gezangen (als die door deze synode in eerste lezing worden vrijgegeven) ook in een apart bundeltje verschijnen. En, ook niet onbelangrijk: de combi-uitgave van Nieuwe Bijbelvertaling + herzien Gereformeerd Kerkboek komt zeer waarschijnlijk in januari 2006 op de markt.

Kwamen de wijzen niet uit het oosten?

Amersfoort ligt in het oosten. Want het klikt niet zo met Utrecht, zei de burgemeester.

De bespreking over de kontakten met de NGK waren ook 'oostelijk' bepaald, vertelde een toehoorder mij. Het ging vooral over de landelijke koers namelijk, terwijl in het westen van ons land op plaatselijk niveau NGK en GKV elkaar vaak hard nodig hebben.

En verradt de uitkomst van de discussie over het ordinarium niet een beetje, dat we als kerken niet alles wat mag, meteen meer willen vastleggen? Ook dat zou je een tikkeltje 'oostelijk' kunnen noemen.

Nu maar hopen, dat over een aantal jaren zal blijken, dat de GS van Amersfoort 2005 zich terecht heeft gevoegd in het spoor van de wijzen. Die kwamen uit het oosten. Maar hebt u wel eens op hun blikrichting gelet?

Ds. L. E. Leefink is predikant van de Gereformeerde Kerk te Nijmegen en op dit moment verslaggever van de Generale Synode

Maak muziek voor God de Vader

lied van de week

Negentig gezangen no. 76

E.C. Luth ■

Jannes Munneke

1. Maak mu-ziek voor God de Va-der
in de ruim-te van de tijd,
die in Chris-tus ons be-waar-de,
door zijn Geest ons heeft ge-leid.
Met de he-mel als een koe-pel,
als het klank-bord van de Heer,
komt het lof-lied als ge-roe-pen,
stijgt het op en daalt het neer.
refrein
Dank aan God die ze-telt op de troon.
Glo-rie aan het Lam, de Men-sen-zoon.

2. Als een wolk die veertig jaren
mensen voorging op het pad,
zo laat zich de Heer ervaren,
zo heeft Hij ons liefgehad.
Als een schaduw in de hitte,
als een vuurgloed in de kou;
Hij geleidt ons naar de witte
poorten in de stad van goud.
refrein

3. Heer, zolang wij ademhalen
zingen wij U tegemoet
tot het klinkt in alle talen
in een niet te tellen stoet.
Komende van alle kanten
tel de sterren, Abraham
brengen wij in witte mantels
lof aan God en aan het Lam
refrein

4. Heer, blijf bij ons als tevoren,
in uw licht zien wij elkaar
en bezingen wij uw glorie
als de sterren jaar na jaar.
Wijs ons wat wij niet aanschouwen
en behoed ons voor de val.
Wij gaan verder in vertrouwen
dat de Heer ons leiden zal.
refrein

Zingen is een feest!

Als je dat motto bij een lied kunt schrijven, dan toch zeker bij Gezang 76 van de nieuwe Negentig. Het is een uitbundig loflied voor de Heer. Dat geldt voor de tekst, maar ook voor de muziek. De tekst van dit lied is gemaakt door Ria Borkent op verzoek van Jannes Munneke. Het is geschreven om te zingen tijdens een feestelijk afscheidsconcert in 1999 van hem als vakleerkracht schoolmuziek bij de Gereformeerde PABO in Zwolle. Een jaar eerder was hij veertig jaar bij het onderwijs werkzaam geweest; vandaar de greep van de dichteres naar de notie van 'veertig jaren' in strofe 2. Tegelijk brengt dat getal veertig onze gedachten naar de veertig jaren waarin God zijn volk in de woestijn als grote Pedagoog opvoedde om te leren leven in het land van melk en honing. Veertig jaren geldt in de Bijbel ook als een periode van één generatie. Ik moest denken aan Psalm 90 (IKB): 'Geslachten gaan, geslachten zullen komen; wij zijn in uw ontferming opgenomen.'

Passacaglia

Vandaar dat dit lied het ook voor elkaar krijgt het niveau van gelegenheidslied te overstijgen. Want in de passacaglia van ons leven klinkt de boventoon individueel vaak zeer gevarieerd, maar de grondtoon blijft gelijk naar een eeuwenoud thema. Jahwe, die meegaat door de generaties heen, wordt ons hier immers gepresenteerd als de Drie-enige (strofe 1), de God van Mozes (strofe 2) en van Abraham (strofe 3). Hij wil ook onze God zijn, die onze levens leidt (strofe 4). Natuurlijk is voelbaar dat het lied gemaakt is bij het afscheid van een musicus. De hemel als akoestische koepel en als klankbord, het God tegemoet zingen uit strofe 3, het ademhalen net daarvoor (alles wat adem heeft, love de Heer!), het zijn stuk voor stuk verwijzingen naar de zang- en liedpraktijk. Maar tegelijk weer zo algemeen dat het prima kan functioneren als een lied voor Gods volk, waar Hij immers wil tronen op Israëls loflied.

Klap op de vuurpijl

Ook muzikaal gezien is het een uitbundig lied. Alleen al voor wat betreft het bereik van c' tot e'' - vooral aan het begin van de morgendienst gezongen zal dit niet voor iedereen haalbaar zijn - , maar ook omdat het een refreinlied is. En als klap op de vuurpijl kan het refrein de laatste keer ook nog eens in canon worden gezongen. Ik begreep van Munneke dat het zo de bedoeling is, dat na couplet 4 een uitbundig canonisch refrein wordt gezongen. De strofen kunnen steeds door wisselende partijen, eventueel door een koor of cantorij, gezongen worden. Het refrein kan dan door iedereen ten gehore worden gebracht, waarbij voor de laatste canon een verdeling in twee groepen worden gemaakt.

Niet te langzaam

Er zit een mooie opbouw in het couplet. Regel 1 en 3 komen overeen; regel 4 sluit dan laag af, waarbij vervolgens de melodie omhooggestuwd wordt tot een fraai slot. Het tempo moet bij dit lied niet te laag liggen; er is bewust gekozen voor een 2/2 maat. Daarbij moet je er wel op letten dat het refrein niet een eigen leven gaat leiden maar in hetzelfde tempo gespeeld en gezongen blijft worden. Zomaar zing je het te snel. In het refrein komt de lof op God in dit lied tot een hoogtepunt met de glorieuze aanbidding van het Lam.

Gebruik

Het lied is vrij algemeen te gebruiken in de eredienst. Het past goed bij Oudtestamentische geschiedenissen uit de tijd van de aartsvaders en van uittocht en intocht. Tegelijk klinkt hier voor de Nieuwtestamentische kerk het eschatologisch perspectief van het nieuwe Jeruzalem. Abraham zag al in de sterren de schare die niemand tellen kan. Naar die schare in Gods nieuwe stad mag de gemeente van het Lam zich onderweg weten, onder zijn bescherming. Het past bij een jaarwisselingsdienst, maar ook bij de viering van het Avondmaal in het zicht van de bruiloft van het Lam van God. Daarbij valt te denken aan gebruik bij een gaande viering (strofe 2: op het pad, wolk- en vuurkolom, Hij geleidt ons en strofe 3: tegemoet, komende van alle kanten en strofe 4 wij gaan verder). Lettend op het voorbedekarakter van strofe 4 kan het lied ook goed worden gezongen bij een nieuw begin in de gemeente, zoals de ingebruikname van een nieuw kerkgebouw of bij de start van een nieuw seizoen.

Ds. E. C. Luth is predikant van de Gereformeerde Kerk te Almelo (met dank aan Bob Vuijk)

Kostbaarheden

beter verzekerd

Donatus verzekert kerken, al meer dan 150 jaar. Maar wist u dat we ook speciale verzekeringsproducten voor kerken hebben? Bijvoorbeeld voor vrijwilligers, ramen, inventaris, aanstraalverlichting, enzovoort. Als onderlinge verzekeringsmaatschappij houden we de premies laag. Sterker nog, we resitueren zelfs een groot deel. Nog geen speciale kostbaarhedenverzekering van Donatus? Vraag een vrijblijvende offerte aan.

Postbus 500, 5240 AM Rosmalen
info@donatus.nl www.donatus.nl
tel. 073 - 5221700

donatus

ook
Inventaris
beter verzekerd

donatus

Postbus 500, 5240 AM Rosmalen
info@donatus.nl www.donatus.nl
tel. 073 - 5221700

ook
Mooie ramen
beter verzekerd

donatus

Postbus 500, 5240 AM Rosmalen
info@donatus.nl www.donatus.nl
tel. 073 - 5221700